

PŘEHLED VÝZKUMŮ

49

Brno 2008

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 49

Volume 49

Číslo 1–2

Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Freisinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander RuttKay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Balász Komoróczy, Marián Mazuch, Ladislav Nejman,
Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Vrcholně středověká lotová závaží z českých a moravských lokalit.
Gruna, Hradisko (vlevo); Písek, u Šarlatského rybníka (v popředí); Ví-
cov, Městisko (vpravo dole); Boskovice, hrad (vpravo nahoře). Srov.
studii J. Doležela v tomto svazku. Foto P. Smékal.

*Medieval cup nested weights from czech and moravian sites. Gruna,
Hradisko (left); Písek, u Šarlatského rybníka (front); Vícov, Městisko
(bottom right); Boskovice, castle (top right). Cf. the article by J. Dole-
žel in this volume. Photo by P. Smékal.*

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@iabrno.cz
Internet: <http://www.iabrno.cz>

Tisk
Print

Arch, spol. s r. o.
Charbulova 3a
618 00 Brno-Černovice

KNIHOVNA AV ČR

PD 1520

Roč. 49, 2008, č. 1-2

91087/09

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2008
Náklad 450 kusů

Copyright ©2008 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i. and the authors.

a dvě archeologické situace, které lze opět většinou datovat do průběhu 14. století, ojediněle pak do 15. století. Objekty se dají charakterizovat jako nevelké sklípky a zásobnice kruhového, oválného či čtvercového půdorysu. Pochází z nich soubor nálezů reprezentovaný především keramikou. Výsledky výzkumů potvrzují historické prameny, které konstatují, že osídlení a parcelace této části středověkého Znojma proběhla nejpозději. Objekty datované do průběhu 14. století nerespektují dnešní uliční čáru a podle nálezů zachycených na trasách kanalizace tomu tak nebylo ještě v průběhu století 15. Starší nálezy pravěké, případně mlado a pozdněhradištní (12.–13. století), až na ojedinělé zlomky zcela chybí. K přeparcelaci a výtčením uličních čar tak mohlo dojít nejdříve koncem 15., pravděpodobně až v průběhu 16. století.

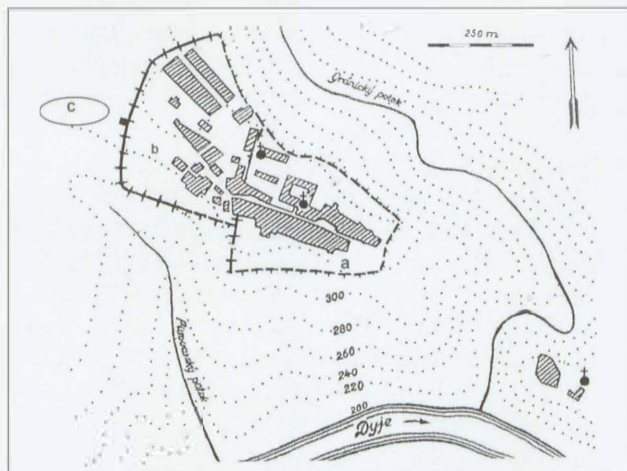
Zdeněk Čížmář

Resumé

Znojmo (Bez. Znojmo), Dobšická Str. Mittelalter/Neuzeit. Siedlung. Rettungsggrabung.

ZNOJMO (OKR. ZNOJMO)

Hradiště sv. Hypolita. Středohradištní a mladohradištní období, středověk. Hradiště, pohřebiště. Záchranný výzkum.

Obr. 129: Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Plánek velkomoravského hradiště sv. Hypolita s vyznačenými místy terénních výzkumů / a, b, c/, uskutečněných v r. 2007. Abb. 129: Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Plan des grossmährischen Burgwalls mit eingetragenen Grabungsstellen (a,b,c) aus dem Jahr 2007.

Archeologická sezona r. 2007 se v rámci probíhajícího dlouhodobého výzkumu velkomoravského mocenského centra, výšinného hradiště sv. Hypolita ve Znojmě, orientovala na dvě velké a jednu drobnější záchraňovací akci. Ty rozsáhlejší souvisely s plánovanou novou výstavbou rodinných domů a ty menší s průzkumem před zahájením výstavby dílny s garáží. Terénní bádání se uskutečnila

v různých místech lokality a ve dvou časových etapách. Především to bylo o letních prázdninách v termínu od 3.7. do 23.8. a potom od 20.10. do 11.11. 2007. Již v průběhu jarních měsíců byly všechny plánované stavby schváleny Odborem výstavby MÚ ve Znojmě. A to i přes nesouhlasné stanovisko Archeologického ústavu AV ČR v Brně, v. v. i., s jednou ze staveb (stavba Ing. A. Jeřábka + I. Harciníkové). Jejich realizace byla podmíněna provedením předstihového záchranného výzkumu, který zabezpečovala Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity s Nadačním fondem sv. Hypolita.

1) Sonda Jeřábek – Kučera (obr. 129, místo a)

První z velkých plošných skrývek jsme otevřeli v jihovýchodní části původního velkomoravského vnitřního hradu, na jižním konci ulice Nad přehradou (ZM ČR 1:10000, kladový list 34-11-21, souřadnice od Z a J s. č. 283/56 mm). Rohová uliční parcela s mírným sklonem k jihu dosahovala celkové rozlohy 630 m². Dalo by se říci, že představovala poslední volné stavební místo v proluce mezi domy, budovanými v těchto místech Hradiště převážně v sedmdesátých letech minulého století bez provedení předchozího archeologického výzkumu. Dosud byla využívána jako meruňkový sad.

Po stránce archeologické již v minulých letech vázala naši pozornost. Její jedinečná poloha, s širokým rozhledem do dyjského úvalu a rovin pod Znojmem, dovolila předpokládat souvislé a husté osídlení tohoto místa od hlubokého pravěku až do středověku. Tento předpoklad se nám již podařilo potvrdit i sondážními pracemi, provedenými zde v souvislosti s prvním záchraňovacím výzkumem v r. 1986 na sousední parcele V. Havlíčka (Klíma 1989, 129-144; 1989a, 53-54). Tehdejší orientační výzkum, k němuž nám po delších jednáních dal majitel parcely svolení, jsme mohli provést jen v několika úzkých sondách mezi stromy tak, abychom nepoškodili jejich kořenový systém. Tentokrát však byly majitelem všechny stromy pokáceny, a proto jsme přistoupili k systematickému prošetření téměř celé parcely. Dříve prozkoumaná místa byla využita k ukládání výtčené zeminy.

Po pečlivém rozměření kvadrantů 5 × 5 m jsme velkou část plochy zbavili drnu a zahájili postupné odebírání hlinité půdy. Neměla patrně vrstevnaté uložení. Od severního okraje parcely, kde tvrdou podložní skálu pokrývala pouze 25 cm mocná hlinitá vrstva, jižním směrem hlíny postupně přibývalo. Po 31 metrech dosáhl hlinitý pokryv 155 cm. Tato oblast se již nacházela v těsném dosahu týlu velkomoravské fortifikace, která zde probíhala za plotem parcely a malým terénním zlomem pod cestou, překrytou asfaltem. Opevnění se zbytky zuhelnatělých trámů zde silně poškodily rýhy kanalizace, vody, elektřiny i plynu.

Zmíněné dřívější sondážní rýhy z r. 1986 se nacházely ve střední a jižní části parcely a zachytily tehdy několik objektů z doby bronzové, mladší doby římské a z velkomoravského i povelkomoravského období. Tentokrát jsme mohli prošetřit zbylé části těchto objektů a v plánu pak vyhodnotit celkovou sídlištní situaci. Severní třetinu skryté plochy se vzhledem k mělkému pokryvu (25–40 cm) podařilo brzy začistit na úroveň rostlého skalního podloží. Z kulturní vrstvy nad skálou jsme vyzvedli bohatší soubor střepů keramiky i další drobné artefakty. Žlutá, ve své svrchní vrstvě drolivá podložní skála dovolila potom po-

měrně jasně a přesně ohraničit všechny zásahy. Byly zde především drobné nepravidelné objekty rozličného stáří s nepočitelným keramickým materiálem. Plochu však také, podobně jako na řadě dalších míst zkoumané lokality, protínaly v pravidelných rozestupech (průměrně asi 80 cm) rovnoběžné, přibližně 30 cm široké a 10–20 cm hluboké žlábků. O nich se již vedla delší diskuse a zvažoval se jejich význam jako pozůstatků po rigolování středověké vinice. Střední a jižní část skryté plochy dovolily dokreslit vedle mladořímské i velkomoravskou fázi, představovanou třemi objekty a jedním hrobem ženy bez milodarů. Dna objektů byla přibližně 20 cm zasekána do skalního podloží. Výzkum na sondě Jeřábek – Kučera přinesl řadu nových poznatků a doplnil již dříve získané informace o hustém osídlení jv. cípu hradiště od pravěku až po středověk. Jeho výsledky jsou postupně zpracovávány a budou publikovány.

2) Sonda Katolický II. (obr. 129, místo b)

Sonda se rozprostírala ve střední až jižní části opevněného předhradí, jen několik metrů SV směrem od novostavby, která se na parcele buduje od roku 1998 (ZM ČR 1:10000, kladový list 34-11-21, souřadnice od Z a J s. č. 244/85 mm). Tehdy, před zahájením stavebních prací, byl na celé v budoucnu zastavěné ploše proveden záchraňovací výzkum. Ten poskytl řadu hodnotných poznatků, nálezů a situací, které nám nyní zjednodušily práci a připravily nás na možná překvapení.

Nejdůležitějším poznatkem byla odlišná geologická situace zdejšího širšího prostředí. Pod ornici se zde objevila vrstva spraše, jejíž návěj, rozprostírající se snad v celém prostoru JZ předhradí i předpolí hradiště, dosahovala značné mocnosti. Nikde jinde na hradišti není. Do ní byly všechny objekty zahloubeny. V r. 1998 jsme zde prozkoumali tři velké domy středohradištního stáří s kamennými pecemi. U největšího z nich, datovaného již do povelkomoravského období, byl do spraše zahlouben také sklípek v podobě hlubší, ale úzké jámy. V těsném severním sousedství největšího z domů, vymezeného žlábků s patrnými zbytky dřevěného trouchu, se nacházel výrobní objekt s dobře dochovanou hrnčířskou pecí a dalším otevřeným ohništěm. Bohatý keramický materiál dovolil tento objekt zařadit do pozdního velkomoravského až povelkomoravského období. Je tedy jasné, že k novému, i když prostorově nyní značně omezenému výzkumu (7 × 5 m) jsme přistupovali s jistou dávkou zvědavosti a očekávání. Na skryté ploše jsme objevili několik drobných, do spraše zahloubených objektů a potom především větší části dvou, vzájemně se mírně překrývajících velkomoravských obydlí. Starší z nich, s prostým ohništěm, překrývalo dům se zbytky kamenné pece. Z nálezů to byla především bohatší kolekce typické keramiky a některé běžné drobné sídlištní nálezy z hlíny (závaží, přesleny) a kosti (šídla, jehla).

Provedenou sondáží se tak podařilo dokreslit zdejší sídlištní situaci z doby velkomoravské.

3) Sonda Šoba – pohřebiště (obr. 129, místo c)

Již počátkem letních prázdnin navštívili výzkumnou základnu Nadačního fondu sv. Hypolita ve Znojmě-Hradišti manželé Šobovi, kteří na západním okraji Hradiště plánovali výstavbu svého rodinného domu. Jejich parcela se však nachází již mimo areál velkomoravského

hradiště, leží vně opevnění a dosud nebyla přímo chráněna platnou stavební uzávěrou. Parcela respektuje jednu z nízkých teras táhnoucích se od staré cesty SZ směrem. Místo stavby se nachází na jejím východním okraji a přibližně 50 metrů od hlavní linie velkomoravského opevnění, tvořeného až 8 m širokým a 3 m hlubokým příkopem tesaným ve skále, na který přímo navazovalo dřevohlinité těleso hradby s kamennou lícni stěnou (ZM ČR 1:10000, kladový list 34-11-21, souřadnice od Z a J s. č. 226/91 mm). Do blízkosti zkoumané plochy jsme se již dostali v r. 2000, v souvislosti s tehdy také budovaným novým rodinným domem manželů Karpíškových. Tehdy však stavebníci porušili všechny domluvy a bez oznámení o zahájení stavby nechali vybagrovat celý prostor staveniště. Následná prohlídka terénu nepřinesla významnější nálezy a poznatky (Klíma, Šašinka, Čermáková 2001, 266, obr. 50/6). Dnes jsme přesvědčeni o tom, že se již tehdy na vybagrované ploše muselo objevit také několik hrobů, náležejících k okraji nekropole. Byly však zničeny bagrováním a zapřeny stavebníkem. Pokud by akce probíhala podle dohody, nezameškalo by se osm let rozhodně významných objevů na této nekropoli.

V říjnu 2007 došlo k plošné skrývce celého prostoru pod budoucí stavbou rodinného domu Šobových. Na rozhraní ornice a žluté spraše, v hloubce 35–45 cm, se podařilo zachytit celkem osm žárových hrobů předvelkomoravského stáří. Většina z nich byla porušena orbou. Nalézaly se v mělkých, mísovité do spraše zahloubených šesti oválných a dvou pravidelnějších obdélníkovitých jamkách. Objevily se v nich kusy keramiky a zbytky popela. Po pečlivém začištění celé plochy o rozsahu 15 × 8 metrů se podařilo zachytit dalších dvacet pravidelných obdélníkovitých zásypů hrobových jam. Ty náležely velkomoravskému období a do sprašového podloží se zahlubovaly 25–130 cm. Náležely 9 dospělým jedincům a 11 dětem.

Hrobový inventář u poměrně dobře dochovaných koster tvořily sekery, nože, vědra, ze šperků bronzové a stříbrné náušnice (např. se dvěma bubínky, na jejichž plášti jsou nataveny malé kroužky filigránového drátku), bronzové prstýnky, bronzové zlacené kování s rytou i plastikou výzdobou. V hrobech dětí stála nádoba a velmi často zde byly zachyceny skořápky vajec kura domácího.

V pořadí druhé a patrně značně rozsáhlé velkomoravské kostrové pohřebiště (první pohřebiště bylo porušeno a prozkoumán byl jen jeho jižní okraj u kostela sv. Hypolita (Klíma 2004, 179–190) tak vydalo svoje první hrobové celky. Předpokládáme, že jsme zachytili východní okraj nekropole, která bude patrně pokrývat celé mírné návrší skloněné k JV. Na rozdíl od porušených a poškozovaných nálezových situací uvnitř hradiště je perspektiva výzkumu na objeveném pohřebišti velmi příznivá. Terén je po staletí porušován pouze orbou, která mohla zachytit jen mělké hroby. Věříme, že nás zde v příštích letech čeká zajímavá výzkumná práce s řadou překvapivých a snad i jedinečných a bohatých objevů. Znojenské hradiště sv. Hypolita se tedy po strastiplné historii spojené s odchodem archeologů v r. 1958 a následném, ale pozdním obnovení výzkumných prací v r. 1986 konečně po 22 letech soustavných výzkumných prací dočkalo svého dalšího zásadního objevu, který tuto lokalitu představí široké veřejnosti i odborníkům jako jedno z nejvýznamnějších center

Obr. 130: Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od SZ na zkoumanou východní část nově objeveného velkomoravského pohřebiště ve Znojmě-Hradišti (sonda Šoba). *Abb. 130: Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Ansicht von NW auf den erforschten Ostteil des neuentdeckten grossmährischen Gräberfeldes in Znojmo-Hradiště (Sondage Šoba).*

Velké Moravy se zatím doloženou historií, sahající hluboko do 8. století.

Bohuslav F. Klíma

Literatura

- Klíma, B. 1989:** Nová etapa archeologických výzkumů Znojma-Hradiště. *Jižní Morava*, roč. 25, sv. 28, 125–44.
- Klíma, B. 1989a:** Nový výzkum na hradišti ve Znojmě. *Přehled výzkumů 1986*, 53–54, tab. 4, 5.
- Klíma, B. 2004:** Objev části velkomoravského pohřebiště pod středověkým až novověkým hřbitovem u kostela sv. Hypolita ve Znojmě-Hradišti. In: G. Fusek (ed.): *Zborník na počesť Dariny Bialekovej*. Nitra, 179–190.
- Klíma, B., Šašinka, Z., Čermáková, P. 2001:** Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. *Přehled výzkumů 42*, 263–268.

Resumé

Znojmo (Bez. Znojmo), Hradiště sv. Hypolita. Mittlere und jüngere Burgwallzeit, Mittelalter. Rettungsgrabung.

ŽAROŠICE (OKR. HODONÍN)

Hlavní ulice, p. č. 101/3. Středověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Záchranný výzkum byl vyvolán v listopadu 2007 výkopem základových pasů pro nový rodinný dům manželů Ždánských. Nacházel se v prostoru záhumenkového zázemí zástavby podél hlavní ulice na mírném svahu, klesajícím jihovýchodně k potoku Zdravá voda (ZM ČR 1: 10 000, kladový list 24 – 43 – 25, okolí bodu 254/167 mm od Z/J s. č.). Provedena byla dokumentace profilu s cca 80 cm silnou nadložní vrstvou a dvěma zasaženými jámami, z nichž rozměrově větší charakterizoval zvrstvený zásyp s popelovitou a spáleništní uloženinou s uhlíky a mazanicí. U jejího horního okraje se nacházelo torzo pyrotechnického zařízení s poměrně dobře dochovanými mazanícovými stěnami. V obou jamách zahloubených do sprašového podloží byly vzorkováním nalezeny pouze ojedinělé keramické zlomky, rámcově zařaditelné do středověku.

Janomír Šmerda

Resumé

Žarošice (Bez. Hodonín), Hlavní Str. Mittelalter. Siedlung. Rettungsgrabung.

ŽAROŠICE (OKR. HODONÍN)

Silničná. Novověk. Sídlištní vrstvy, kaple, ambit, pohřebiště? Záchranný výzkum.

V květnu 2007 proběhla na místě bývalého církevního areálu brněnských cisterciáček v Žarošicích-Silničné další fáze záchranného výzkumu, započaté v předchozím roce ve snaze zdokumentovat narušené kostrové pohřebiště v prostoru neohlášené stavby (ZM ČR 1:10 000, kladový list 24 – 43 – 25, okolí bodu o souřadnicích 163/331 mm od Z/J s. č.). V sondě o velikosti 5 × 5 m byly ve svrchní nadložní vrstvě porůznu nalézány pouze jednotlivé úlomky lidských kostí. K největším překvapením patřil objev kompaktní stavebně-destrukční vrstvy pod ní. Ta se v pravidelném pásu o šířce cca 160 cm zahlubovala až 3 m od dnešního povrchu do sprašovité vrstvy dorovnávkového charakteru a kulturní vrstvy s množstvím uhlíků a požárových mikrovrstev, vzniklé přetvořením hlinitého půdního typu na sprašovém podloží. Vzhledem k zalomení pásu, odpovídajícímu osmiúhelníku, se s největší jistotou jedná o mohutný, bohužel již v minulosti rozebraný základ jedné z osmibokých kaplí, stojících v rozích ambitů s křížovou cestou. Tyto ambity, včetně rezidence pro kněží, obklopovaly podle historických pramenů téměř po celé 18. století až do definitivního zániku v roce 1797 centrální kostel Matky Boží, řazený nejméně do gotického období.

Při vybírání sutí se zlomky a výjimečně také celými kusy cihel, kamenných i keramických dlaždic několika formátů, omítek, štuk a střešní krytiny byly objeveny fragmenty keramiky z 13.–18. století, okenních terčků a železných hřebků či jiných kusů. V nejnižších partiích pasu